

પંચાલ આઠાણધર્મ પુસ્તકપ્રચારક ઇંડ તરફથી.

ૐ શ્રીમદ્વિષ્ણુકર્મણે નમઃ ॥

યજ્ઞોપવીત ધારણ વિધિ.

સ્વર્ગસ્થ “શિદ્ધપાચાર્ય શર્મા તાગેશ્વરજી” રચીત.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

પંચાલ કુવેશંકર ઉગરચંદ દિક્ષીત (કોબાના)

(હાલ) મુંબઈ અમદાવાદ.

આવૃત્તિ ૧ લી.

પ્રત ૧૦૦૦

સંવત ૧૯૮૨

સને ૧૯૨૫.

આ પુસ્તક મંગાવનારે ત્રણ આનાની ટીકીએ ખીડવી.

કિંમત ૦-૨-૬

પંચાલ આઠાણધર્મ પુસ્તકપ્રચારક ઇંડ તરફથી.

નિવેદન.

શ્રીવિશ્વપ્રહ્લ પંચાલ બંધુઓને નમ્રતા પૂર્વક જણાવવાનું કે, યજ્ઞોપવીત ધારણ વિધિ નામનું પુસ્તક ધણા વખત વિપર આપણા પરમ પૂજ્ય શ્રીમદ્ શિલ્પાચાર્ય “ શર્મા નાગેશ્વર પિતાંશ્વરજી ” એ છપાવેલું તેમાનું હાલમાં એક પણ પુસ્તક મળતું નથી, તે તેની માગણીઓ ગાંમ પરગાંમથી વિશેષ થવાથી તે કેટલાક બંધુઓના કહેવાથી “ પંચાલ બ્રાહ્મણ ધર્મ પુસ્તક પ્રચારક ૧૬ની યોજના કરવામાં આવી છે, તે ફંડ દ્વારા પંચાલ બંધુઓને વિષયોથી પુસ્તકો વારંવાર છપાવી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે, પ્રથમ “ યજ્ઞોપવિત ધારણ વિધિ ” નામનું પુસ્તક મ્હારા “ સ્વર્ગસ્થ. પૂજ્ય કાળાશ્રી. પડિત કાળીદાસ પરભુદાસ દિક્ષીત ” એઓશ્રીના સમરજીયે કાળીદાસ ગ્રંથમાળા પુસ્તક ૧. લું આપ સર્વે બંધુઓની સેવામાં મુકી હું કૃતાર્થ થાઉં છું. આશા છે કે આ ફંડને ચાલુ રાખવા પોતાથી બનતી મદદ કરી આબારી કરશે અસ્તુ

લી. સેવક

પંચાલ કુલશંકર ઉગરચંદ દિક્ષીત. (કોબાના)

ટેકાણું-ડાંગર વાડે, મુખતમ પોળમાં

અમદાવાદ.

અમદાવાદ—પીરમસા રોડ ઉપર શ્રી નિર્મળ પ્રીન્ટીંગ

પ્રેસમાં લલ્લુભાઈ હમીરભાઈ ત્રિવેદીએ છાપ્યું.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૨૭૧૬ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ યશોવંત દાસુ પિદિ

વિષય પર : ૪૨૩

ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
અમદાવાદ
॥ ૐ તત્સત્ ॥

વિશ્વવ્રજ પંચાલને ઉપયોગી જનોઈ સંબંધી સુચના.

શાસ્ત્રનો હેતુ સમજ્યા વિના જનોઈનો ઉપયોગ કુંચીઓ લટકાવવા માટે તથા વાંસાની ખરજ મટાડવા માટે અસાનીઓ તરફથી બોલાય તો તે બનવા ભેગ છે, પરંતુ જનોઈનો તેનો ઉપયોગ સમજવામાં મોટી ભૂલ છે, જે જનોઈ કુંચીઓ લટકાવવા માટે અથવા ખરજ મટાડવા માટેજ હોત, તો એક દોરડું મઝામાં આવે તેમ વણીને ડોકમાં નાંખત, પણ એમ નથી, ચોખ્ખું ૩ કાંતે પવિત્ર માણસ પાસે કંતાવવું, પછી તે સૂત્રને પોતાના હાથા હાથના ચાર આંગળાના મૂળમાં છન્નુવાર વીંટી તેને ત્રણ ગણું કરવું, (તે પ્રમાણના બીજા બે તાર તેની સાથે મેળવવા) પછી તેને દોઢ હાથી તરફ વળી જાય એમ વણી, ફરી તેને ત્રેવડુ કરી, જમણાં તરફ વળી જાય એમ વણી, પછી તે નવ સુત્ર થયાં તેને ત્રણવાર પ્રદક્ષિણા માફક વીંટી, પાછી ગાંઠ દેવી. આ છન્નુવાર વીંટી વખત, તથા ત્રેવડ કરી નવ તાંતુને વિષે, અંથીને વિષે, અમુક અમુક દેવતાઓનું આવાહન કરવું; અમુક પ્રવર રાખવા વગેરે શાસ્ત્રાનુસાર ક્રિયાઓ કરવાથી જનોઈ બને છે. તે ક્રિયાઓ કઈ રીતની છે તે પ્રથમ જાણવું જરૂરું છે. યજોપવિત કેમ બને છે, અને શી રીતે બનાવવી, તથા ત્યાં અમુક અમુક બોલવું તથા અમુક અમુકનું આવાહન શા માટે કરવું વગેરે તેઓ જાણતાજ નથી તેથી તેઓ

(૨)

મરજી મુજબ બોલે તેમાં નવાઈ નહિ પરંતુ જો બરાબર ક્રિયા તેા કારણ સહિત જાણતા હોય, તો યજ્ઞી તેજાને એમ બોલવાનો અવકાશ રહેજ નહિ. એમ જાણી તે જનોઈનું રહસ્ય દર્શાવું છું.

કારણા ભાવાત્ કાર્યાભાવઃ ॥

અર્થ—કારણના અભાવથી કાર્યનો પણ અભાવ છે. એ ન્યાય અત્ર છે. કાઠપણુ કારી કારણ વિના થતુંજ નથી. જનોઈનું નામ બ્રહ્મસૂત્ર છે. એ બ્રહ્મસૂત્ર નામ શા માટે છે, તે જુઓ ? જેમ સગંગ સૂત્ર, એક સૂત્ર વગેરે કહેવાય છે, તેમ આ બ્રહ્મસૂત્ર છે. એટલે આ જે કાંઈ છે તે બધું બ્રહ્મજ છે. બીજું કાઠપણુ નથી એમ સુચવે છે, આરણિકોપનિષદમાં કહે છે કે—

બ્રહ્મસૂત્રનાત્સૂત્રં બ્રહ્મસૂત્રમ્ ॥

અર્થ—બ્રહ્મને સૂત્રન કરનાર હોવાથી તે તે સૂત્રને બ્રહ્મ સૂત્ર કહે છે. શ્રુતિપણુ કહે છે કે—

સર્વં બહિર્વદંબ્રહ્મ નેહનાનાસ્તિ કિંચનમ્ ॥

અર્થ—આ સર્વ જે કાંઈ છે તે નિશ્ચય બ્રહ્મજ છે બીજું ના ના કાંઈ છેજ નહિ. વળી વજ્રશુચિ ઉપનિષદમાં કહ્યું છે કે—

દુરતસામસકમિવપર્યત્યપરોક્ષે બ્રહ્મકૃતાર્થતયા
કામરાગદ્વેષાદિ રહિતઃ શમદમાદિ સંતોષમાન્ માત્સર્ય
નૃણા સંમોહાદિ દુષ્ટાર્થ નિવૃત્તઃ । સચેવ બ્રાહ્મણ
ધત્યુચ્યતે ન તુ વેશધરઃ ॥

અર્થ—હાથમાં રાખેલા આંખજાની પેડે અહને અરોક્ષ યુગ્મે છે, કૃતાર્થપણાવટે ક્રમ, રાગ, અને દેવાદિથી રહિત છે. શમ, દમ, અને સંતોષવાળો તથા માત્સર્ય, તૃષ્ણા, અને સંમોહાદિ દુષ્ટ પદાર્થથી નિવૃત્ત થયેલ છે તેજ બ્રાહ્મણ એમ કહેવાય છે, પણ વેશધર નહિ. તથા અત્રિ ઋષિ કહે છે કે—

બ્રહ્મ તત્ત્વં ન જાનાતિ, બ્રહ્મ સૂત્રણુ ગર્વિતઃ ।

તેનૈવસયપાપેન, વિપ્રઃપશુ રુદાહુતઃ ॥

અર્થ—બ્રહ્મતત્ત્વને જાણતો નથી, અને બ્રહ્મસૂત્ર (જનોઘ) તો જે ગર્વ કરે છે. તે પાપ વડેજ તે વિપ્રને પશુ કહેલ છે, આ બ્રહ્મના ચાર પાદ છે, તથા આત્માના પણ ચાર પાદ છે. માંડૂય ઉપનિષદમાં પણ એજ પ્રમાણે કહ્યું છે—

સર્વેભ્યેતદ્બ્રહ્માયમાત્મા બ્રહ્મસોડયમાત્મા ચ તુષ્પાત્ ॥

- અર્થ— એ સર્વ બ્રહ્મરૂપ છે, આ આત્મા પણ બ્રહ્મરૂપ છે.
૧. આ આત્માના ચાર પાદ છે. ૨. પ્રત્યેક માણસનું સ્થૂણ શરીર ઘણું કરીને પોતાના છન્દુ આડા આંગળની ઉંચાઈનું હોય છે, અને એમાં રહેલા આત્માના ચાર પાદ છે, એમ બતાવવાને ચાર આંગળાંપર છન્દુવાર સૂત્ર વીંટી જનોઘ બતાવવામાં આવે છે ૩, ૪. પ્રથમના ત્રેઠા (ત્રણ ગણા) કરવાથી ત્રણ ગુણોવડે પિંડ બ્રહ્માંડની દૃશ્ય સ્થિતિ છે, એમ સૂચવ્યું. ફરી ઉર્ધ્વ વણવાથી, એને ૫, ત્રેવડ કરી અધો વણવાથી એમ બતાવ્યું કે, જેમાં સ વ ગુણ પ્રધાન છે એવા ત્રણ ગુણો દેહીની ઉર્ધ્વ ગતિ કરનારા છે, અને જેમાં તમોગુણ પ્રધાન છે એવા ત્રણ ગુણો દેહીની અધોગતિ કરનારા છે. ૬. ૫છી એ પ્રકૃતિની ઘટચાળામાંથી છુટવાનો માત્ર ત્રિ-

દાન છે એમ ખતાવવા તેને ત્રેવડું કરવામાં આવે છે. ૭ ગ્રંથીનાં પ્રવર નાંખી એમ સૂચવે છે કે, પૂર્વે અમારા ગોત્રમાં આટલા ઋષિઓએ બ્રહ્મદર્શન કર્યું હતું. આથી રીતે જતોષના નિર્માણ પ્રકારમાં બહુ ગુપ્ત સંકેત છે. છન્દુ ત્રાગમાં સ્થાપન કરવા માટે કારીકામાં કહ્યું છે કે—

તિથિવારંચન ક્ષત્રં, તત્ત્વંવેદં ગુણુસ્ત્રયમ્ ।

કાલત્રયંચમાસંવ, બ્રહ્મ સૂત્રં વડંનવમ્ ॥

અર્થ—૧૫ પંદર તિથિ, ૭ સાત વાર, ૨૭ સપ્તવિદ્ય નક્ષત્રો, ૨૫ પચવિદ્ય તત્ત્વો, ૪ ચાર વેદ, ૩ ત્રણ ગુપ્ત ત્રણ કાળ, ૧૨ માસ. એમ છન્દુ બ્રહ્મસૂત્રમાં જાણવા.

જતોષના નવ તંતુને વિષે જ્ઞકાર પ્રથમ તંતુમાં, અગ્નિને બીજા તંતુમાં, નાગોને ત્રીજા તંતુમાં, સોમને ચોથા તંતુમાં. પિતૃને પાંચમા તંતુમાં, પ્રજાપતિને છઠ્ઠા તંતુમાં, વાયુને સાતમા તંતુમાં. સૂર્યને આઠમા તંતુમાં, અને વિશ્વના દેવોને નવમા તંતુમાં, એ પ્રમાણે નવ તંતુમાં નવ દેવોને યોજીને પછી અગ્નિને વિષે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને રૂદ્રનું આવાહન કરી તેમને યોજવા.

પિંડ એ વ્યષ્ટિ દેહ છે, અને બ્રહ્માંડ એ સમષ્ટિ દેહ છે. વ્યષ્ટિ દેહ પોતાના છન્દુ આંગળને ઉંચાણને તથા સત્ત્વ સત્ત્વ, સત્ત્વ, રજ, સત્ત્વ તમ, રજો સત્ત્વ, રજો રજો, રજોતમ, તમો સત્ત્વ, તમો રજ, અને તમોતમ, એમ નવ ગુણો મળીને બનેલ છે. આ નવ ગુણો સ.વ, રજ, અને તમથી થયેલ છે.

સમષ્ટિ દેહના પોતાના આડા છન્દુ આંગળ ઉંચાણ તે ૧૫

(૫)

તિથિ, ૭ વાર, ૨૭ નક્ષત્રો, ૨૫ તત્ત્વો, ૪ વેદ, ૩ મુણ, ૩ કાળ, અને ૧૨ માસ એમ છન્નુ છે.

ઊંઘાર, અગ્નિ, નાગ, સોમ, પિતૃ, પ્રજાપતિ, વાયુ, સૂર્ય અને વિશ્વદેવ એ નવ નવ ગુણો છે.

બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને રૂદ્ર એ ત્રણ ગુણો છે.

વ્યઞ્ઠિદેહ તે રથૂત્ત શરીર છે. સમઞ્ઠિ દેહ વૈરાટ કહેવાય છે.

સમઞ્ઠિથી વ્યઞ્ઠિદેહ થયેલ છે માટે વ્યઞ્ઠિના છન્નુ આગા આંગળા હંચાઈ, નવ ગુણ ત્રણ ગુણ એઓના દેવો તે સમઞ્ઠિના છન્નુ આંગળા હંચાઈ, નવ ગુણ અને ત્રણ ગુણો ઉપર બતાવ્યા તે પ્રમાણે છે; એટલે જનોઈ છે તે સમઞ્ઠિ વ્યઞ્ઠિની એકતા સૂચવે છે. જેમ 'છન્નુ તામ, નવ તંતુ, વગેરે બંધુ' સૂત્રજ છે, તેમ આ જે કાંઈ છે તે બધું બ્રહ્મરૂપજ છે બીજું કાંઈ નથી એમ ચોખ્ખો સાંકેત જણાય છે. રથૂત્ત શરીરનો ત્યાગ કરી બ્રહ્મ સ્વરૂપને પામવું એ યજ્ઞોપવિતનો આશય જણાય છે. અધ્યાત્મોપનિષદમાં પણ એજ પ્રમાણે કહ્યું છે કે-

માતાપિત્રોર્મસોદ્ભૂતમ્ મલ્લમાંસમયંવપુઃત્યક્ત્વા
ચાંડાલવદૂરં, બ્રહ્મભૂય કૃતી ભવ ॥

અર્થ-માતા અને પિતાના મલ્લથી ઉત્પન્ન થયેલ, અને મલ્લ માંસવાળું આ શરીર છે તેનો ચાંડાલની માફક દૂર ત્યાગ કરીને બ્રહ્મરૂપ થવાથી કૃતિવાળો થા. મહાભારતમાં કહ્યું છે કે-

બ્રાહ્મણો બ્રહ્મધર્મેણ યથાશિલ્પેન શિલ્પકઃ ॥

અન્યથા નામ માતર્યા, દિન્દ્ર ગોંપક કીટવત્ ॥

જેમ સિંધુ વડેશ્વર કહેવાય છે, તેમ સત્યાદિરૂપ બ્રહ્મ ધર્મ
રહે આહ્વાન કહેવાય છે. જે આહ્વાનમાં બ્રહ્મધર્મ ન હોય, તો તે
માત્ર નામનો જ આહ્વાન કહેવાય છે. જેમ એક કીડાને ઇંદ્રની ગાય
કહેવામાં આવે છે તેમ.

બ્રહ્મસૂત્રનું બીજું નામ યજ્ઞોપવિત તથા ઉપનયન છે. યજ્ઞઃ
કહેતાં વેદવિહિત એક વિશેષ કર્મ છે, અને ઉપ કહેતાં પાસે તથા
વિત કહેતાં દ્રવ્ય અર્થાત્ વેદવિહિત એક વિશેષ કર્મરૂપ યજ્ઞ તે
પાસે દ્રવ્ય તે. અથવા યજ્ઞોવૈનાનાયણુઃ એ શ્રુતિથી યજ્ઞ નિષ્પન્ન નારા-
યણુ છે. તે નારાયણ કાણુ છે તે કહે છે કે-

નારાયણુ' નમસ્યામિ, મોહાંધતિમિરાપહમ્ ।

પ્રકાશક' પ્રકારયાનાં, શુદ્ધ ભુદ્ધ સ્વરુપિણમ્ ॥

અર્થ-મોહરૂપી અજ્ઞાનને હણવાવાળા, તથા પ્રકાશકોના પણ
પ્રકાશક, અને શુદ્ધ જ્ઞાન સ્વરૂપ એવા નારાયણને નમસ્કાર કરું છું.
આવા નારાયણરૂપ, અથવા વેદવિહિત વિશેષ કર્મરૂપ યજ્ઞ, તે છે
ઉપવિત કહેતાં બીજું દ્રવ્ય. તે યજ્ઞોપવિત કહેવાય છે. અને ઉપ
એટલે પાસે તથા નયન એટલે લઈ જનાર અથવા ઉપ કહેતાં બીજું
અને નયન કહેતાં યજ્ઞ. તે બીજું યજ્ઞ જ્ઞાન યજ્ઞ છે; તેથી ઉપ-
નયન કહેતાં જ્ઞાન યજ્ઞ સમજાય છે. વિપ્રાણાં જ્ઞાનતો જ્યંષ્ઠે એ
વિષ્ણુ વાક્યમાં આહ્વાનનું શ્રેષ્ઠપણું જ્ઞાનથી કહેલું છે. અને શ્રુતિ
સત્યજ્ઞાનમનંતં બ્રહ્મ ॥

અર્થ-સત્ય સ્વરૂપ, જ્ઞાન સ્વરૂપ, અને અનંત સ્વરૂપ બ્રહ્મ છે
જેમ કહે છે.

અયંતુ પરમોંધર્મો યદ્યોગે નાત્મદર્શનમ્ ॥

અર્થ-યોગવડે આત્મ-બ્રહ્મ-દર્શન કરવું આજ પરમ ધર્મ છે. એમ જે મહા મુનિ યાગવલ્ક્ય ભગવાન પોતાની સ્મૃતિઓમાં કહે છે, તે પરમધર્મની પ્રાપ્તિ માટેજ બ્રહ્મવિદ્યાના સિદ્ધાંતના મંકેતરૂપ આ બ્રહ્મસૂત્ર અધિકારીને પ્રાથમિક (પ્રવેશક દીક્ષા આપી આચાર્ય પહેરાવે છે, અને ગાયત્રી જપ તથા પ્રાણાયામાદિનો બોધ કરે છે. ઉપર કહેલ રીતિ પ્રમાણેનું રહસ્ય જાણ્યા વિના જેઓ એ પ્રમાણે યજ્ઞોપવિત બાબત બોલતા હોય, તેઓ વાકેફ થશે કે યજ્ઞોપવિત (જનોઈ) કુંચીઓ લટકાવવા તથા વાંસાની ખરજ મટાડવા માટે જની, પણ એ ગુપ્ત સાંકેત અતિ ઉપયોગી અને મોક્ષ પમાડનાર છે, માટે જનોઈ અવશ્ય દિનેએ યથાકાળે ધારણ કરવીજ જોઈએ.

ઉપર બતાવેલી શાસ્ત્ર તથા યુક્તિવડે પણ જ્યારે સિદ્ધ થાય છે, ત્યારે પછી જનોઈ કેવળ કુંચીઓ લટકાવવા માટે અને વાંસાત્રી ખરજ મટાડવાને માટે કહેવું એ કેટલી બધી અણસમજણ કહેવાય ? માટે સમજીએ આથી સમજી વિચારી અને હવે એમ નહિ બોલતાં તે કજોપવિતને અધિકારીએ યથાકાળે ધારણ કરી તથા સંતા-નોને પણ ધારણ કરાવવી જોઈએ, અને તે પ્રમાણે વર્તવું જોઈએ. આ પ્રમાણે બતાવ્યા છતાં પણ માને નહીં અને કેવળ એક હડ પકડીને કહે કે મારો કકો ખરો અને હું કહું છું તેજ ચથાર્થ છે, તો તેવા જે અક્કલના હીણ કેવળ ગમ્માપુંછ હાથમાં આવ્યું અને પકડ્યું તે પકડ્યું પાટુઓ ખાય પછડાય તોયપણ મૂકે નહીં તેમ હડ પકડનાર એવા અતિ રાગી જે પુરૂષો છે, તેવાઓને માટે તો કાંઈ કહેવા યોગ્ય છેજ નહીં. કેવળ શાસ્ત્રને લાઘવે જ કહેવા માગે અને યુક્તિ તો નહીંજ જો કાંઈ કહે તો તેની ભૂલ છે. કારણ કે યુક્તિ તો અવશ્ય જોઈએ. યુક્તિ વિના તો ધર્મનો નિર્ણય ન જ કરવો જોઈએ. જુઓ બ્રહ્મસૂત્રના આગળ કહે છે કે-

કેવલં શાસ્ત્ર મુદિશ્ય, નહિ કર્તવ્યોહિ નિર્ણયઃ ।
યુક્તિહીને વિચારેતુ, ધર્મહાનિઃ પ્રજયતે ॥

અર્થ—(શાસ્ત્ર અને યુક્તિ એ બંનેનો સમન્વય કરી ઠાઠપણુ વાતનો નિર્ણય કરવો જોઈએ. કેવળ શાસ્ત્રનાં વચનોને લઈ નિર્ણય કરવામાં આવે તો ધર્મની હાનિ થાય છે.) કેવળ શાસ્ત્રનાં વચનોને લઈને નિર્ણય કરવો જ નહિ કારણ યુક્તિહીન વિચારમાં તો ધર્મનો હાનિ થાય છે.

યજ્ઞોપવીત ધારણ વિધિ.

શ્રાવણ માસના શ્રવણ નક્ષત્રમાં ઘેર પ્રાતઃકાલમાં સ્નાન મંદ્યાદિ કરી દર્બ, દુર્વા, મૃતિકા, ગોમય, તિલ, તાંબુલ, ચોખ્ખા, શેર ૧૧ સોપારી, નાળાએર, વસ્ત્ર, દ્રવ્ય, યજ્ઞોપવિત, પચગવ્ય, (દુધ, દહી, ધી, છાણ, ગાયતુંડ ઝરણ,) ધુપ, દીપ, ચંદન, પુષ્પ, આસન, તરમાણું, આચમની, પંચપાત્ર (પવણ)ને જળનો લોટો અને પુખ્ત પાગાં કંકે અખીલ, ગુલાલ, સિંદૂર, હળધર, કપુર, નાડાછડી, કેશર, સાકાર, પચામૃત, (દુધ, દહી, ધી, મધ, સાકાર,) પાન, પલ્લવ, સમીધ (આકઠો, ઉદુંબર, ખેર, ખીજડો, પીપળો, અપામાર્ગી (અંધાડી) આખરો, દર્બ દર્વા) જવ, ટોપર, કપુર કાચલી, સુગંધીવાળો, સુખઠ, રતાંદળી, તગર વિગેરે હવનની સામગ્રી લઈ નદ્યાદિ રમણીય જંગાણય પ્રતિ જઈ, પવિત્ર થઈ, પૂર્વાભિમુખે બેસી, આચમન પ્રાણાયામ કરી, નીચે પ્રમાણે મંદેપમાં હેમાદ્રિકૃત સ્નાન સકલ્પ બણવો.

(૬)

શ્રીમન્મહાગણાધિપતયેનમઃ । શ્રીગુરુભ્યોનમઃ ।
શ્રીસરસ્વતીભ્યોનમઃ । વેદાયનમઃ । વેદપુરુષાયનમઃ ।
દૃષ્ટદેવતાભ્યોનમઃ કુલદેવતાભ્યોનમઃ । સ્થાનદેવતા-
ભ્યોનમઃ । ગ્રામદેવતાભ્યોનમઃ । વાસ્તુદેવતાભ્યોનમઃ ।
એતત્કર્મ પ્રધાનદેવતાભ્યોનમઃ । સર્વેભ્યો બ્રહ્મણે-
ભ્યોનમઃ । અવિદ્મમસ્તુ ॥

હાથમાં જળ લઈને હેમાદ્રિનો સંકલ્પ કરવો.

અથ બ્રહ્મણો દ્વિતીય પરાધે શ્રી શ્વેત વારાહ કલ્પે
વૈવસ્વત મન્વન્તરે અષ્ટાવિંશતિતમે કલિયુગે કલિ
પ્રથમચરણે ભારતખંડે જંબુદ્વીપે આર્યા વર્તાન્તર્ગત
ગુર્જરદેશે નર્મદા સરસ્વતીયો મધ્ય પ્રદેશે કન્યાકુમા-
રીકા ક્ષેત્રે શાલિવાહન શાકે ૧૮૩૧ ઐશ્વાવતારે. અ-
સ્મિન્ વર્તમાને અમુક નામ્ને સંવત્સરે અમુકાયને
અમુક ઋતૌ અમુક માસે અમુક પક્ષે અમુક તિથિ
અમુક વાસરે અમુકનક્ષત્રે અમુક રાશિ ક્ષિતેચંદ્રે
અમુક રાશિ રિથતે શ્રી સૂર્યે શેષેષુ ગ્રહેષુ યથા યથા
રાશિસ્થાન સ્થિતેષુ સત્સુ એવં ગુણુ વિશેષેણ વિશિ-
ષ્ટાયાં શુભ પુણ્યતિથૌ અમુક શર્માણુઃ મમ ઇહ જન્મ-
મિ જન્માન્તરે વા બાહ્ય યૌવન વાર્ધક્યા વસ્થાસુ

વાકગાણિ પાઠ પાઠૂ પસ્થ દ્વાણ રસના ચક્ષુઃ સ્પર્શન
 શ્રોત્ર મનોમ્ભિ ચરિત્ર-જ્ઞાતાજ્ઞાત કામાકામ મહાપાત-
 કોપ પાતકાદિ સન્ધિચિત્તાનાં પાપાનાં બ્રહ્મ હનન સુરા-
 પાન સુવર્ણ સ્તેય ગુરુ તદપગમન તત્સંસર્ગ રુપ મહા-
 પાતકાનાં બુદ્ધિપૂર્વકાણાં મનોવાક્કાય કૃતાનાં બહુકા-
 લાભ્યંસ્તાનાં ઉપપાતકાનાં ચ, સ્પૃષ્ટાસ્પૃષ્ટ સંકુલીકરણ
 મલિની કરણાપાત્રી કરણજાતિ ભ્રંશ કરણ વિહિતા
 કરણ કર્મસોપ જનિતાનાં રસવિક્રય કન્યાવિક્રય હય-
 વિક્રય ગોવિક્રય ખરોટ્ટવિક્રય દાસિવિક્રય અજાદિ પશુ-
 વિક્રય સ્વગૃહવિક્રય નીલીવિક્રય અક્રિયવિક્રય અપણ્ય-
 વિક્રય જલચરાદિ જન્તુવિક્રય સ્થલચરાદિવિક્રય ખેત્ર-
 રાદિ વિક્રયસંભૂતાનાં નિર્થક વૃક્ષચ્છેદનં ઋણાન
 પાકરણ બ્રહ્મ સ્વાપહરણ દેવ સ્વાપહરણ રાજસ્વાપ
 હરણ પરદ્રવ્યાપહરણ તૈલ્લાદિ દ્રવ્યાપહરણ કલ્પાપહ-
 રણ લેશાદિહરણ નાના વસ્તુહરણ રુપાણાં પંચાક્ષ
 બ્રાહ્મણનિન્દા સતગુરુનિન્દા વેદનિન્દા શાસ્ત્રનિન્દા
 પરનિન્દાઽમક્યાભક્ષણા ભોજ્યભોજના ચોષ્ય ચોષણા
 લેહ્ય લેહના પેય પાના સ્પૃશ્ય સ્પૃશના શ્રાવ્ય શ્રવણા
 હિંસ્ય હિંસના વન્ધ્ય વન્દનાચિન્ત્ય ચિન્તનાઃ યાજ્ય

યાજ્ઞના પૂજ્ય પૂજન રૂપાણાં, માતૃ પિતૃ તિરસ્કાર
 સ્ત્રિ પુરુષ પ્રીતિ છેદન પરસ્ત્રી ગમન વિધવાગમન
 વેશ્યાગમન દાસી ગમન ચાણકાદિ હીનજાતિ ગમન
 ગુહગમન રજસ્વલા ગમન પશ્ચાદિ ગમન રૂપાણાં, કૂટ
 સાક્ષિત્વ પૈશૂન્યવાદ મિથ્યાપવાદ મ્લેચ્છ સંભાષણ
 બ્રહ્મ દ્વેષ કરણ બ્રહ્મ વૃત્તિ હરણ વૃત્તિ છેદન પરવૃત્તિ
 હરણ રૂપાણાં, મિત્ર વંચનગુરુ વંચનસ્વામિ વંચના
 સત્ય ભાષણ ગર્ભપાતન પથિ તામ્બૂલ ચર્વણ હીનજાતિ
 સેવન પરાન્ન ભોજન ગુણિકાન્ન ભોજન લશુન પક્ષાણુ
 ગૃંજન ભક્ષણ તાલ વૃક્ષ ફલ ભક્ષણોચ્છિષ્ટ ભક્ષણ
 માર્જરોચ્છિષ્ટ ભક્ષણ પર્યુષિતાન્ન ભક્ષણ રૂપાણાં, પંક્તી-
 ભેદ કરણ ભૂણહિંસા પશુહિંસા ખાલહિંસા ઘનેકહિંસા
 દ્વલુતાનાં, શૌચ ત્યાગ સ્નાન ત્યાગ સન્ધ્યાત્યાગ
 પાસનાગ્નિ ત્યાગ વૈશ્વદેવ ત્યાગ રૂપાણાં, નિષિદ્ધાચરણ
 કુઆમવાસ પંચ બ્રહ્મદ્રોહ ગુરુ દ્રોહ પિતૃ માતૃ દ્રોહ પર-
 દ્રોહ પરનિન્દાત્મસ્તુતિ દુષ્ટ પ્રતિગ્રહ દુર્જન સંસર્ગ
 રૂપાણાં, ગોયાન વૃષભયાન મહિષી યાન ગર્હભયાનો-
 પ્ત્રયાના જયાન ભૂત્યા ભરણ સ્વગ્રામ ત્યાગ ગોત્રત્યાગ
 કુલત્યાગ દૂરસ્થમન્ત્રણ વિપ્રાશાભેદના વન્દિ તાક્ષીર્વાહ

અહણુપતિત સંભાષણ રૂપાણાં, પતિત જન પંક્તિ-
ભોજનાહઃ સદ્ગમ વૃથા મનોરથાદિપાપાનાં તથા મહા-
પાપોપ પાપાભ્યાં નાનાયોનિષુ ચત્કૃતમ્ ।

ભાસભાવેન ચત્પાપં ક્ષુત્તૃડ્યે ચ ચત્કૃતમ્ ॥

આત્માર્થે ચૈવ ચત્પાપં પરાર્થે ચૈવ ચત્કૃતમ્ ।

તીર્થેષુ ચૈવ ચત્પાપં ગુર્વવજ્રાકૃતંચ ચત્ ॥

રાગ દ્વેષાદિ જનિતં કામ ક્રોધેન ચત્કૃતમ્ ।

હિંસા નિંદ્રા દિજ્ઞં પાપંભેદ દૃષ્ટ્યા ચ ચન્મયા ॥

દેહાભિમાનજ્ઞં પાપં સર્વદા ચન્મયા કૃતમ્ ।

ભૂતં ભવ્યં ચ ચત્પાપં ભવિષ્યં ચૈવ ગૌતમિ ॥

શુષ્કમાર્દ્રં ચ ચત્પાપં જનતાજનતા કૃતમ્ ।

મહશ્વધુ ચ ચત્પાપં તન્મે નાશય જન્હુવિ ॥

બ્રહ્મહા મધપઃ સ્તેયી તથૈવ ગુરુતલ્પગઃ ।

મહાપાપાનિ ચત્વારિ તત્સંસર્ગીં તુ પંચમઃ ॥

અતિપાતક મન્યચ્ચ તન્ન્યૂન મુપ પાતકમ્ ।

ગોવધે પ્રાત્યતા સ્તેયં ઋણાનાં ચાનપ્રક્રિયાઃ ॥

અનાહિતાગ્નિ તાપણ્ય વિક્રયઃપરિવેદનમ્ ।

ધન્દનાર્થે દુમચ્છેદઃ સ્ત્રીહિંસોપધિ જીવનમ્ ॥

હિંસા યાત્રા વિધાનંચ ભૂતકાંચાપનં તથા ।

પ્રથમા શ્રમ મારજ્ય યતિકંચિત્કલિખ્યકૃતમ ॥
 કૃમિ ક્રીટાદિહનનં યતિકંચિત્પ્રાણિં હિંસનમ ।
 માતાપિત્રેર શુશ્રૂષા તદ્વાક્યા કરણું તથા ॥
 અપૂજ્ય પૂજનં ચૈવ પૂજ્યાનાં ચ વ્યતિક્રમઃ ।
 અનાશ્રમસ્થતાગ્ન્યાદિ દેવા શુશ્રૂષણું તથા ॥
 પર કાર્યાપહરણું પરદ્રવ્યોપજવનમ ।
 તતોડજ્ઞાનકૃતં વાપિ કાયિકં વાચિકં તથા ॥
 માનસં ત્રિવિધં પાપં પ્રાયશ્ચિત્તૈર નાશિતમ ।
 તસ્માદ શેષ પાપેભ્ય સ્નાહિ ત્રૈલોક્ય પાવનિ ॥
 નિષ્પ્રાપો સ્મ્યધુના દેવિ પ્રસાદાત્તવ નાન્યથા ॥

ઇત્યાદિ પ્રકીર્ણા પાતકાનાં એ તત્કાલ પર્યંતાં
 સંચિતાનાં લઘુ સ્થૂલ સૂક્ષ્માણાં ચ નિઃશેષ પરિ હારાર્થ
 દશાપરાત્ આત્મના સહિતાત્ એક વિંશતિ પુરુષાનુષ્ઠર્તુ
 બ્રહ્મ લોકા વિધિ પંચાશત્કોટિ ચોજન વિસ્તીર્ણેન્દ્રિમન્
 ભૂમણ્ડલ સપ્તર્ષિમણ્ડલ પર્યન્ત વાલુકાભિઃકૃતરાશે વર્ષ
 સહસ્રાવસાન એકૈક વાલુકાપકર્ષ ક્રમેણ સર્વરાશય
 પકર્ષ સંભિતકાલ પર્યન્તં બ્રહ્મ લોક બ્રહ્મ સાયુજ્યતા
 પ્રાપ્યર્થે કુરુક્ષેત્રાદિસર્વતીર્થેષુ સ્નાન પૂર્વકસહસ્રગોદાન
 જન્મકલ પ્રાપ્યર્થે તથા મમ સમસ્ત પિતૃણાં આત્મનશ્ચ

વિષ્ણુવાદિ લોક પ્રાપ્ત્યે, અધીતાના મધ્યેષ્ય માણુનાં
 આધ્યાયાનાં સ્થાપન વિચ્છેદ કૅશ ઘોષણુ દન્તવિ
 વૃત્તિ દુર્વૃત્ત દુતો અચારિત વર્ણનાં સ્ત્રિષ્ટા સ્પષ્ટ વર્પા
 વિધદ્વનાદિભિ પદ્ધિતાનાં શ્રુતીનાં યદ્યાતયામત્ત તત્પરિ
 હારાર્થ અષ્ટ ત્રિશદન ધ્યાયા ધ્યયને રથયા સંચરત
 શુદ્રસ્ય શૃણ્વતાડધ્યયને મ્લેચ્છાન્ત્ય જદ્ધિઃશૃણ્વતોડ-
 ધ્યયને, અશુચિ દેશડધ્યયને, આત્મનાડશુચિત્વડધ્યય-
 ને, અક્ષર સ્વરાણુ સ્વાર પદ્મછદ કણ્ડિકાવ્યંજન
 હસ્ત દીર્ઘ પ્લુત કષ્ટ તાલુ મૂર્ધ્ન્યોષ્ઠ યદ્દન્ત્ય નાસિકાણુ
 નાસિક રેફ જિહ્વા મૂળીયોપ ધ્માનીયો દાતાણુ દાત્ત
 સ્વરિતા દીનાં વ્યત્ય ચેનોઅચારે, માધુર્યા ક્ષર વ્યક્તિ
 હીનત્વા ધનેક પ્રત્ય વાય પરિ હાર પૂર્વક, સર્વસ્ય વેદ-
 સ્ય સર્વીર્યત્વ સંપાદન દ્વારા યથા વત્કલ પ્રાપ્ત્યર્થ શ્રી
 પરમેશ્વર પ્રીતર્થ દેવ બ્રાહ્મણુ સરિતા સૂર્ય નારાયણુ
 સંનિધૌ ગંગા ભાગીરથ્યાં અમુક તીર્થેવા પ્રવાહાભિ
 મુખં સ્નાનમહં કરિષ્યે ॥

એ પ્રમાણે સંકલ્પ કર્યા પછી સ્નાન કરી પંચગવ્ય મેળવવાં
 અને પશ્ચાત નીચેનો મંત્ર બણીને તેનું પ્રાશન કરવું અથવા શરીરે
 ચોળી સ્નાન કરવું.

(૧૫)

યત્વાગસ્થિ ગતં પાપં, દેહે તિષ્ઠતિ મામકે ।
પ્રાશનં પંચ ગવ્યસ્ય, દહત્વગ્નિરિ વેન્ધનમ્ ॥

સ્નાન કરી રહ્યા પછી માધ્યાન્હ સંધ્યા કરી, અને પશ્ચાત્
સૂર્યોપસ્થાન નીચેના ચાર મંત્રોથી કરવું.

ૐ ઉદ્વ્યં તમસસ્પરિ સ્વઃ પશ્યન્ત ઉત્તરમ્ ।
દેવં દેવત્રા સૂર્યં ગમન્મ જ્યોતિર્ત્તમમ્ ॥ ૧ ॥
ૐ ઉદ્વ્યં જાત વેદસં દેવ વહન્તિ કેતવઃ ।
દશે વિશ્વાય સૂર્યમ્ ॥ ૨ ॥

ૐ ચિત્રં દેવાના મુદગાદનીકં ચક્ષુર્મિત્રસ્ય વરુણા
સ્યાગ્નેઃ । આપા ઘાવા પૃથિવી અન્તરિક્ષં સૂર્યં આત્મા
જગત સ્તસ્થુષશ્ચ ॥ ૩ ॥

ૐ તમ્યશ્ચુર્દેવહિતં પુરસ્તાન્છુક મુચ્યરત્ । પશ્યેમ
શરદઃ શતં જુવેમશરદઃ શતં શૃણુયામ શરદઃ શતં
પ્રપ્તવામ શરદઃ શતમ દીનાઃ સ્યામ શરદઃ શતં
ભૂયશ્ચ શરદઃ શતાત્ ॥ ૪ ॥

એ પ્રમાણે ઉપસ્થાન કર્યા પછી બ્રહ્મપદ તથા તર્પણ કરવું
તે નીચે પ્રમાણે—

અથ બ્રહ્મ યજ્ઞ વિધિ.

હમેશ સંધ્યા કર્યા પછી બ્રહ્મયજ્ઞ કરવો. ને આ દેકાણે પ્રથમ સંધ્યા કરેલી છે, માટે બ્રહ્મયજ્ઞ શરૂ કરવો.* તે એવી રીતે કરવા કે પ્રથમ સુકાયેલું વસ્ત્ર પહેરવું. ને સુકાયેલું વસ્ત્ર ન હોય તો બીના વસ્ત્રને ત્રણ વાર ઝાટકીને પહેરવું. પછી દર્ભનું આસન પાથરી તે ઉપર પૂર્વાભિમુખે એસી હાથમાં દર્ભ ધારણ કરી, આચમન લઈ, પ્રાણાયામ કરી નીચે પ્રમાણે સંકલ્પ કરવો હાથમાં જળ લઈ.

અત્રાઘ મહાભાંગલ્યપ્રદે અમુક માસે અમુક પક્ષે અમુક તિથૌ અમુક વાસરે આઘ દિવસ નક્ષત્રે શુભ-પુણ્ય તિથૌ ઐ તત્સેત્ પરમેશ્વર પ્રીત્યર્થે યથાશક્તિ બ્રહ્મયજ્ઞ મહં કરિષ્યે.

એ સંકલ્પ બણીને જળ છોડી દેવું. ને ત્યાર પછી હાથમાં દર્ભ ધારણ કરી નીચે પ્રમાણે શાન્તિ પાઠ બણવો.—

ૐ શન્નોભિત્રઃ શં વરુણઃ શન્નોભવત્વર્યમા ।
શન્ન ઇંદ્રો બ્રહ્મસ્પતિઃ શન્નો વિષ્ણુરૂરુઠ્ઠમા ॥ સ્વસ્તિતન
ઇંદ્રો વૃદ્ધશ્રવાઃ સ્વસ્તિતનઃ પૂષા વિશ્વવેદાઃ । સ્વસ્તિ
નસ્તાક્ષર્યો અરિષ્ટનેભિઃ સ્વસ્તિતનો બ્રહ્મસ્પતિર્દધાતુ ॥

---

*જેને જનોઈ ન હોય તેમણે નવીન યજ્ઞોપવિત આનાં બતાવ્યા પ્રમાણે ધારણ કરી કરવો. ને જેને જનોઈ હોય તેમણે સર્વ ક્રિયા કર્યા પછી જનોઈ બદલી નવી ધારણ કરવી.

પછી ગાયત્રીના એકવાર પાઠ કરવો તે આ પ્રમાણે:-

ૐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ । ૐ તત્સવિતુર્વરેણ્યં ભર્ગો દેવ-
સ્ય ધી મહિ । ધિયો યોનઃ પ્રચોદયાત ૐ ॥

ત્યાર પછી શ્રી હૃગ્વેદના પહેલા તથા છેલ્લા સૂકતાના મંત્રો
નીચે પ્રમાણે બોલવા:-

ૐ અગ્નિ માળે પુરોહિતં યજ્ઞસ્ય દેવ મૃત્વિજમ્ ।
હોતારં રત્નધાતમમ્ ॥ ૧ ॥

અગ્નિઃ પૂર્વે ભિન્નં પિભિરીડયો નૂતનૈરત ।
સદેવાં એહ વક્ષતિ ॥ ૨ ॥

અગ્નિના રયિમશ્નવત્પોષમેષવદિવેદિવે ।
યશસં ધોર વત્તમં ॥ ૩ ॥

અગ્નેયં યજ્ઞ મધ્વરં વિશ્વતઃ પરિભૂર ।
સ ઇદેવેષુ ગચ્છતિ ॥ ૪ ॥

વે અગ્નિ હોતા કવિકૃતુઃ સત્યશ્ચિત્ર શ્રવસ્તમઃ ।
દેવા દેવેભિરાગમત્ ॥ ૫ ॥

યદ્ગદાશુષે ત્વમગ્ને ભદ્રં કરિષ્યસિ ।
તવેતત્સત્યમહિગરઃ ॥ ૬ ॥

ઉપત્વાગ્નેદિવે દિવે દોષા વસ્તર્ધિયા વયં ।
નમો ભરન્ત એમસિ ॥ ૭ ॥

રાજન્ત મધ્વરાણાં ગોપામૃતસ્ય દીદિવિમ્ ।

વર્ધમાનં સ્વે દમે ॥ ૮ ॥

સનઃ પિતેવ સૂનવેડગ્ને સૂપાયનો ભવ ।

સચસ્વાનઃ સ્વસ્તયે ॥ ૯ ॥

સંસમિધુવસે વૃષત્તગ્નેવિશ્વાન્યર્ય આ ।

ધૃળસ્પદે સમિધ્યસે સનોવસૂન્યાભર ॥ ૧ ॥

સંગચ્છંવં સંવદંવંસં વો મનાંસિ જનતામ્ ।

દેવાભાગં યથા પૂર્વે સંજનનાના ઉપાસતે ॥ ૨ ॥

સમાનો મન્ત્રઃ સમિતિ સમાની સમાનં મનઃ સહ

ચિત્તમેષામ્ । સમાનં મંત્રમભિ મંત્રયેવઃ સમાનેન

વો હવિષા જુહોમિ ॥ ૩ ॥

સમાનીવ આકૃતિઃ સમાના હૃદયાનિવઃ ।

સમાનમસ્તુ વો મનોયથા વઃ સુસહાસંતિ ॥ ૪ ॥

પછી પ્રથમનો શાન્તિ પાઠ ભગુવો ને ત્યાર પછી ગાયત્રી
મંત્રનું ઉચ્ચારણ કરી બંને હાથ જોડી રાખી નીચે પ્રમાણે બોલવું.

નારાયણં નમસ્કૃત્ય, નરં ચૈવ નરોત્તમં ।

દેવી સરસ્વતી વ્યાસં, તતોજયમુદીરયેત્ ॥

ધૃતિ વિદ્યા તપો યોનિરયોનિર્વિષ્ણુ રીદિતઃ

વઃગ્રજેનાર્ચિતો દેવઃ, પ્રીયતાં મે જનાર્હનઃ ॥

(૧૬)

રવિમંડલ મધ્યસ્થે, પુરુષે લોક સાશ્વિણે સમર્પિતં
મથાયેહં, બ્રહ્મણઃ પરમં પદમ ॥
ૐ બ્રહ્મણે નમો બ્રહ્મણે નમો બ્રહ્મણે નમઃ ॥

હાથમાં રાખેલા હર્ષ ઉત્તર દિશામાં નાંખવા પછી જ્ઞે હાથ
જોડી નીચેપ્રમાણે બોલી ઇંધ અપૂર્ણતા રહીકોય તેની ક્ષમા માગતી.

યસ્ય મૃત્યા ચયન્નામો, તપો યજ્ઞક્રિયાદિષુ ।
ન્યૂનં સંપૂર્ણતાં યાતિ, સવો વદેત્તમચ્યુતં ॥

પછી નીચે પ્રમાણે બોલી બ્રહ્મચર્યની સમાપ્તિ સંદેશ કરવો.

અનેન બ્રહ્મચર્યાખ્યેન કર્મણા ભગવાન્ શ્રી પરમે-
શ્વરઃ પ્રીયતાં ન મમ ॥

॥ ઇતિ બ્રહ્મચર્ય વિધિ ॥

સૂચના—અસગવડતા આદિ કારણોને લીધે કિષ્કરની રીતે
ન જની શકે તો આચમન પ્રાણાયામ કરી હમ ગાયત્રી મંત્રન
બાપથી બ્રહ્મચર્ય કરવો.

॥ અથ તર્પણ પ્રયોગ ॥

હમેશ તર્પણ પ્રાતઃકાલની સંધ્યા કર્યા પછી કરવું. અથ
બ્રહ્મચર્ય કર્યા પછી એકવાર કરવું.

દર્ભાસનપર પૂર્વાભિમુખે બેસી આચમન કરી શિખા બાંધી પ્રાણાયામ કરી બેઠે હાથની અનાનિકામાં કુશ (દર્ભ) ધારણ કરી નીચે પમાણે સંકલ્પ કરવો.

અત્રાધિ મહા માંગલ્ય પ્રદે અમુક માસે અમુક પક્ષે
અમુક તિથૈઃ અમુક વાસરે ॐ તત્સત્પરમેશ્વર પ્રીત્યર્થે
દેવઋષિ મનુષ્ય પિતૃ તર્પણ મહં કરિષ્યે ॥

આ સંકલ્પ બણી રહ્યા પછી રૂપાના કિંવા તાંબાના પાત્રમાં તર્પણ માટે પવિત્ર જળ ભરવું તે તેમાં જવ, તલ નાંખીને હાથમાં ધારણ કરેલા દર્ભથી તર્પણ કરવું. તે એવી રીતે કે શુદ્ધ પૃથ્વી ઉપર અથવા તાંબાના પાત્રમાં દર્ભ પાથરી પૂર્વાભિમુખે બેસી જમણે પગ વાળી દેવતીર્થ એટલે આંગળીના અગ્ર ભાગે વડે પૂર્વ દિશામાં અગ્રવાળા ત્રણ દર્ભો ધારણ કરી જલ તથા જવથી બે હાથે નીચે પ્રમાણે તે તે દેવતાને હિંદી એક એક જલાંગલિ આપી દેવ તર્પણ કરવું. (સંક્ષેપમાં તર્પણ કરવું હોયતો પહેલા પાંચ તથા છેલ્લે મળીને કુલ ૭ અંગલિજ આપવા.)

૧ ॐ પ્રજાપતિ સ્તૃપ્યંતુ ॥ ૨ ॐ બ્રહ્માસ્તૃપ્યંતુ ॥
૩ ॐ વેદાસ્તૃપ્યંતુ ॥ ૪ ॐ દેવાસ્તૃપ્યંતુ ॥ ૫ ॐ ઋ-
ષ્યસ્તૃપ્યંતુ ॥ ૬ ॐ સર્વાણિચ્છંદાંસિતૃપ્યંતુ ॥ ૭ ॐ
ઋકાર સ્તૃપ્યંતુ ॥ ૮ ॐ વષટ્કાર સ્તૃપ્યંતુ ॥ ૯ ॐ
વ્યાહતય સ્તૃપ્યંતુ ॥ ૧૦ ॐ સાવિત્રી વૃપ્યંતુ ॥ ૧૧ ॐ
યજ્ઞાસ્તૃપ્યંતુ ॥ ૧૨ ॐ ધાવા પૃથિવી વૃપ્યંતુ ॥ ૧૩ ॐ

અંતરિક્ષં તૃપ્યંતુ ॥ ૧૪ ઋ અહોરાત્રાણિ તૃપ્યંતુ ॥ ૧૫
 ઋ સાંખ્યાસ્તૃપ્યંતુ ॥ ૧૬ ઋ સિદ્ધાસ્તૃપ્યંતુ ॥ ૧૭ ઋ સ-
 મુદ્રાસ્તૃપ્યંતુ ॥ ૧૮ ઋ નદ્યસ્તૃપ્યંતુ ॥ ૧૯ ઋ ગિરય-
 સ્તૃપ્યંતુ ॥ ૨૦ ઋ ક્ષેત્રૌપધિવનસ્પતિ ગંધર્વાંસરસસ-
 સ્તૃપ્યંતુ ॥ ૨૧ ઋ નાગાસ્તૃપ્યંતુ ॥ ૨૨ ઋ વયાંસિતૃપ્યંતુ ॥
 ૨૩ ઋ ગાવસ્તૃપ્યંતુ ॥ ૨૪ ઋ સાધ્યાસ્તૃપ્યંતુ ॥ ૨૫
 ઋ વિપ્રાસ્તૃપ્યંતુ ॥ ૨૬ ઋ યક્ષાસ્તૃપ્યંતુ ॥ ૨૭ ઋ
 રક્ષાંસિતૃપ્યંતુ ॥ ૨૮ ઋ ભૂતાનિ તૃપ્યંતુ ॥ ૨૯ ઋ એવમં
 તાજિ તૃપ્યંતુ ॥

એ રીતે અકેક અંજલિવડે દેવ તર્પણ કરી અગ્નિકાલુ સામુ
 મુખ રાખી હાથો પગ વાળી જન્મેષ કંઠરથ (માળાની પેઠે)
 રાખી બેવડા હોથી તિલવડે પિતૃ તીર્થથી (જમણા હાથના અંગુ-
 ઠાને તર્જનીના મધ્ય ભાગથી) ઋષિનું તર્પણ કરવું તેમને જન્મે
 અંજલિ આપતી તે નીચે પ્રમાણે

૧ ઋ શતરિચ્છિનસ્તૃપ્યંતુ ॥ ૨ ઋ માધ્યમાસ્તૃપ્યંતુ ॥
 ૩ ઋ ગૃત્સયહસ્તૃપ્યંતુ ॥ ૪ ઋ વિશ્વામિત્રસ્તૃપ્યંતુ ॥ ૫
 ઋ વામદેવસ્તૃપ્યંતુ ॥ ૬ ઋ અત્રિસ્તૃપ્યંતુ ॥ ૭ ઋ
 ભરદ્વાજ સ્તૃપ્યંતુ ॥ ૮ ઋ વસિષ્ઠ સ્તૃપ્યંતુ ॥ ૯ ઋ
 પ્રગાથાસ્તૃપ્યંતુ ॥ ૧૦ ઋ વમાનપા સ્તૃપ્યંતુ ॥ ૧૧
 ઋ ક્રુદ્રસૂક્તા સ્તૃપ્યંતુ ॥ ૧૨ ઋ મહાસૂક્તા સ્તૃપ્યંતુ ॥

(૨૨)

આ બાર મંત્રેથી બંને અંજલિથી તર્પણ કરવું. અને ત્યાર પછી અપ્સવ્ય જનોઇ કરીને દક્ષિણ દિશા સામુ મુખ રાખીને આચાર્ય પિતૃ તર્પણ નીચેના મંત્રક્રમે ત્રણ ત્રણ દરેક મંત્રથી કરવું.

ૐ સુમંતૂ જૈમિનિ વૈશંપાયન પૈલસૂત્ર ભાષ્ય
આરત મહાભારત ધર્માચાર્ય સ્તુત્યંતુ ॥ ૐ જનતિ-
વાહ વિગાર્જ્ય જૈતમ શાકલ્ય બાહ્યવ્ય માંડવ્યમાંડુકેયા
સ્તુત્યંતુ ॥ ૐ આર્ગી વાયન્કવી તૃત્યંતુ ૐ વડવા પ્રા-
તીથેયી તૃત્યંતુ ॥ ૐ સુલભામૈત્રેયી તૃત્યંતુ ॥ કહોત્ત
તર્પયામિ ॥ ૐ કૌષીતકિંતર્પયામિ ॥ ૐ મહાકૌષીતકિં-
તર્પયામિ ॥ ૐ પૈઞ્યંતર્પયામિ ॥ ૐ મહાપૈઞ્યંતર્પયામિ ॥
ૐ મુચ્ચંતર્પયામિ ॥ ૐ સાંખાયનં તર્પયામિ ॥ ૐ
ઐતરેયંતર્પયામિ ॥ ૐ મહૈતરેયં તર્પયામિ ॥ ૐ શાકલં
તર્પયામિ ॥ ૐ બાહ્કલં તર્પયામિ ॥ ૐ જતૂકર્ણ્યંતર્પ-
યામિ ॥ ૐ જૈદવાહિતર્પયામિ ॥ ૐ મહૌદવાહિતર્પ-
યામિ ॥ ૐ સૌયામિતર્પયામિ ॥ ૐ શૌનકંતર્પયામિ ॥
ૐ આશ્વસાયનંતર્પયામિ ॥ ૐ યેથાન્યે આચાર્યસ્તે
સર્વે તૃત્યંતુ

એ પ્રમાણે અંજલિવડે આચાર્ય તર્પણ કરી જનો પિતા મૃત
થયો હોય તેણે પિતૃત્રમીનું ને માતૃત્રમી, સાવકી માતા, ને સપત્નીક
માતા મહત્રમીનું મથાર્ય સંભવ તર્પણ કરવું. અહિં ત્રણ ત્રણ

અંજલિ આપવાના છે, તેમાં પ્રથમ નીચે પ્રમાણે પિતૃત્રીનું તર્પણ કરવું.

સનાગગોત્રઃઅમુકપિતા અમુક શર્મા વસુરુપાતૃપ્યંતુ ॥૨

સાવાર્થ—પ્રથમ ગોત્રપછી પોતાના પિતા ગુજરી ગયેલા હોય તેમનું નામ લઈને ત્રણ અંજલિ આપવી. એજ પ્રમાણે પ્રપિતા બાપના બાપ વૃદ્ધ પ્રપિતા બાપના બાપને તેમના બાપને વૃદ્ધપ્રપિતા કહેવાય તેમને ઉપર પ્રમાણે ત્રણ અંજલિ આપવી.

**અમુક ગોત્રઃ અસ્મત્પિતામહઃ અમુકશર્મા વસુરુ-
દ્રરુપતૃપ્યંતુ ॥ ૩**

પછી નીચે પ્રમાણે માતૃત્રીનું તર્પણ કરવું.

**અમુકગોત્રઃ અસ્મત્પ્રપિતામહઃ અમુકશર્મા વસુ
આદિત્ય રુપઃ તૃપ્યંતુ ॥ ૩**

અમુકગોત્રા અસ્મન્માતા અમુકદેવી વસુરુપા તૃ-
પ્યંતુ ॥ ૩ અમુકગોત્રા અસ્મત્ પિતામહીઅમુકદેવી
રુદ્રરુપાતૃપ્યંતુ ॥૩ (બાપની મા) અમુક ગોત્રા અસ્મત્
પ્રપિતામહી અમુકદેવી આદિત્યરુપા તૃપ્યંતુ ॥ ૩

શક્તિ, સમવડ ને સંભવ હોય તો નીચે લખેલા સંબંધિ
જનોને ત્રણ ત્રણ અંજલિ આપવી.

**અમુકગોત્રા અસ્મન્માતા મહી અમુકદેવી તૃપ્યંતુ ॥
૩ અમુકગોત્રા અસ્મત્ પ્રમાતામહી અમુકદેવી તૃપ્યંતુ**

॥ ૩ અમુકગોત્રા અસ્મદ્ વૃદ્ધ પ્રમાતામહી અમુક-
 દેવી તૃપ્યંતુ ॥ ૩ અમુકગોત્રા અસ્મત્પત્ની અમુકદેવી
 તૃપ્યંતુ ॥ ૩ ॥ અમુકગોત્રઃ અસ્મત્તનયઃ અમુકશર્મા
 સપત્નીક સ્તૃપ્યંતુ ॥ ૩ ॥ અમુકગોત્રઃ અસ્મપિતૃવ્યઃ
 અમુકશર્માસપત્નીક સ્તૃપ્યંતુ ॥ ૩ ॥ અમુકગોત્રઃ અસ્-
 મન્માતૃલઃ અમુકશર્માસપત્નીકસ્તૃપ્યંતુ ॥ ૩ અમુક-
 ગોત્રઃ અસ્મદ્બ્રાતા અમુકશર્માસપત્નીકસ્તૃપ્યંતુ ॥ ૩ ॥
 અમુકગોત્રાઅસ્મત્પિતૃ ભગિની અમુકદેવી સાપત્યા
 સધવા તૃપ્યંતુ ॥ ૩ ॥ અમુકગોત્ર અસ્મનન્માતૃ ભ-
 ગિની અમુકદેવી સાપત્યા સધવા તૃપ્યંતુ ॥ ૩ ॥ અમુ-
 કગોત્રા અસ્મભૃગિની અમુકદેવી સાપત્યા સધવા તૃ-
 પ્યંતુ ॥ ૩ ॥ અમુકગોત્રઃ અસ્મન્દ્વિસુરઃ અમુકશર્મા
 સપત્નીકસ્તૃપ્યંતુ ॥ ૩ ॥ અમુકગોત્રઃ અસ્મદ્ગુરુ અ-
 મુકશર્મા સપત્નીકસ્તૃપ્યંતુ ॥ ૩ ॥ અમુકગોત્રઃ અસ્મ-
 વિષ્ણુયઃ અમુકશર્મા સપત્નીકસ્તૃપ્યંતુ ॥ અમુકગોત્ર
 અસ્મદ્દાતઃ અમુકશર્મા સપત્નીકસ્તૃપ્યંતુ ॥ ૩ ॥

પછી નીચે પ્રમાણે બોલી બે અંજલિ આપવી.

ઓમ પિતૃવંશ સ્તૃપ્યંતુ ॥ ઓમ માતૃવંશસ્તૃપ્યંતુ ॥

પછી કંઠ લંઘિત જોતોષ કરી (હારતી પેઠે) ઘડી આંગ-
 ળીના મૂળ ભાગમાં દર્શ રાખી ઉત્તરાભિમુખ થઈને પ્રત્યેક અધિતુ

(૨૫)

નામ બે વાર ઉચ્ચારી તે મંત્ર બે વાર બોલી બખ્ખે વાર કનિષ્ઠિ-
કાનાં મૂળને દર્ભના મધ્ય ભાગવડે મનુષ્ય તર્પણ કરવું. નીચે પ્રમાણે
ઉચ્ચારણ કરીને બખ્ખે અંજલિઓ આપવી.

ઓમ સાનગસ્ત્યંતુ ॥૨૧॥ ઓમ સનંદ સ્ત્યંતુ ॥૨૨॥
ઓમ સનાતન સ્ત્યંતુ ॥૨૩॥ ઓમ કપિલ સ્ત્યંતુ ॥૨૪॥
ઓમ આસુરિ સ્ત્યંતુ ॥૨૫॥ ઓમ વોદુ સ્ત્યંતુ ॥૨૬॥
ઓમ પંચશિખ સ્ત્યંતુ ॥

ઉપર કહેલી રીતે વિસ્તાર પૂર્વક ત્રણ પ્રકારનાં તર્પણ કરવાની
શક્તિ ન હોયતો પ્રથમ પૂર્વોક્ત રીતે સંકલ્પ કરી પછી

ઓમ આ પ્રહ સ્તંબ પર્યંત, દેવર્ષિ પિતૃમાનવાઃ ॥
ત્યંતુ પિતર સર્વે માતૃમાતા મહાદયઃ ॥
અતીત કુલ કોટીનાં સમદીપ નિવાસિનામ્ ॥
આ પ્રહ ભુવના લોકાનિ દદમસ્તુતિ લોકકમ્ ॥

એ મંત્ર બણી તિલ સહિત જલનો એક અંજલિ દેવો, તે
અંતે છેવટ કહેવામાં આવશે તે રીતે તે કર્મ અર્પણ કરવું.

પછી જતોઈ અપસવ્ય રાખી નીચેનો મંત્ર બણી સ્નાન
કાળે પહેરેલું વસ્ત્ર ચોવડું કરી ડાબી બાજુએ પૃથ્વી ઉપર નીચેથી
જળ દેવું.

ઓમ ચેકે વાસ્મ તુલેભતા, અપુત્રા મોત્રિણો મૃતાઃ ॥
તે ગૃહ્ણુતુ તું મયાદત્ત, વસ્ત્ર નિષ્પીદનોદ કમ્ ॥

(૨૬)

ઘેર તર્પણ કરવું એમાં વસ્ત્ર નીચોવવું નહિ, તેમજ શ્રાધ્ધ તથા સંવત્સરોને દિવસે પણ ન નીચોવવું.

પછી દર્બનો તથા કુશ પવિત્રનો પરિત્યાગ કરી, જનોઈ સગ્ય કરી, આચમન લેવું. પછી નીચે પ્રમાણે અર્પણનું ઉચ્ચારણ કરી તર્પણની સમાપ્તિ કરવી.

અનેન યથાશક્તિ દેવ ઋષિ મનુષ્ય પિતૃ તર્પણા-
ખ્યેન કર્મણા પિતૃ રૂપી જનાર્દન વાસુદેવઃ પ્રીયતાંનમઃ.
ધૃતિ તર્પણ પ્રયોગ.

વિષ્ણુ પૂજન.

પૂર્વમણી અથવા ઉત્તર મણી રાખેલા પાટલા ઉપર નવીન સફેદ વસ્ત્ર (સવા હાથનો કડકો) પાથરી, તે ઉપર વિષ્ણુ સ્થાપન કરી શ્રોડશોપચારથી પૂજન કરવું તે નીચે પ્રમાણે.

ઓમ સર્વોજ્જતં પ્રપદ્યા મે સર્વોજ્જતાય વૈ નમોનમઃ॥

ઓમ મહા વિષ્ણુવે નમઃ । આસનં સમર્પયામિ ॥

એ મંત્ર બોલીને તુગશીયા પુષ્પનું આસન અર્પણ કરવું.

ઓમ ભવે ભવે નાતિ ભવે ભવસ્વમામ ।

ઓમ મહા વિષ્ણુવે નમઃ । પાદં સમર્પયામિ ॥

એ મંત્ર બોલી આચમનીમાં તુગશી, ચંદન, પુષ્પ, સહિત જળ લઈને બે હાથે ચઢાવવું.

ઓમ ભવો દ્વાય નમઃ । ઓમ મહા વિષ્ણુવે
નમઃ । અર્ધ્યં સમર્પયામિ ॥

એ મંત્ર બોલીને આયમનીમાં અંદન, અક્ષત, પુષ્પ જળ
લઈને અર્ધ્ય આપવો એટલે જળ ચઢાવવું.

ઓમ વામદેવાય નમઃ । ઓમ મહા વિષ્ણુવે
નમઃ । આયમનં સમર્પયામિ ॥

આ મંત્ર બોલીને આયમન અર્પણ કરવું.

ઓમ જ્યેષ્ઠાય નમઃ । ઓમ મહા વિષ્ણુવે નમઃ ।

એ મંત્ર બોલી પ્રભુને સ્નાન કરાવવું. અનુકૂળતા હોય તો પછી
પંચામૃત (ગાળતું દૂધ, દહી, ધી, મધને શાકરવડે સ્નાન કરાવવું. તેના
મંત્રાદિ નીચે પ્રમાણે.

ઓમ મહા વિષ્ણુવે નમઃ । પયસ્નાનં સમર્પયામિ ॥

આ મંત્ર બોલીને પ્રભુને તરબાણાની અંદર સ્નાન કરાવવાને
પધરાવેલા હોય તેમને દૂધથી આયમની વડે સ્નાન કરાવવું. ને એક
આયમની શુદ્ધ જળ ચઢાવવું.

ઓમ મહા વિષ્ણુવે નમઃ । દધિ સ્નાનં સમર્પયામિ ॥

આ મંત્રથી દહિંવડે સ્નાન કરાવવું ને આયમની શુદ્ધ જળ
ચઢાવવું.

ઓમ મહા વિષ્ણુવે નમઃ । ધૃત સ્નાનં સમર્પયામિ ॥

આ મંત્રથી ધી આયમનીમાં લઈ સ્નાન કરાવવું. ને ત્યાર પછી
શુદ્ધ જળ ચઢાવવું.

ઓમ મહા વિષ્ણુવે નમઃ । મધુ સ્નાનં સમર્પયામિ ॥

(૨૯)

આ મંત્રથી મધ આયમનીમાં લાઇ સ્નાન કરાવવું ને એક
આયમની શુદ્ધ જળ ચલાવવું.

ઓમ મહા વિષ્ણુવે નમઃ । શક્રેરા સ્નાનં સમર્પયામિ ॥

આ મંત્રથી શાકરના પાણીથી સ્નાન કરાવવું ને ત્યાર પછી
શુદ્ધ જળ આયમની એક ચઢાવવું. ને કાષ્ઠ પંચામૃત એકઠું કરી
રાખેલું હોય તે અથવા ઉતાવળ હોય તે નીચેના મંત્રથી પંચામૃત
સ્નાન કરાવવું. તે મંત્ર નીચે પ્રમાણે.

પયો હપ્તિ ધૃતં ચૈવ, મધુચ શક્રેરા યુતમ્ ।

પંચામૃતં મયાડડનીતં, સ્નાનાર્થે પ્રતિ ગૃહ્યતામ્ ॥

આ મંત્ર બણી એકઠું કરેલું પંચામૃત તેનાથી સ્નાન કરાવવું.
ત્યાર પછી નીચેના મંત્ર બણી શુદ્ધ જળથી સ્નાન કરાવવું.

ઓમ મહાવિષ્ણુવેનમઃ શુદ્ધોદક સ્નાનં સમર્પયામિ
ઓમ મહાવિષ્ણુવેનમઃ સ્નાનાન્તરં આયમનીયં સમર્પ-
યામિ ઓમ મહાવિષ્ણુવેનમઃ વસ્ત્રં સમર્પયામિ ॥

આ મંત્ર બણીને વસ્ત્રને માટે જતોડનો જોડો આપવો.
ઓમ મહાવિષ્ણુવેનમઃ ચંદનં સમર્પયામિ ॥

આ મંત્રથી વિષ્ણુને ચંદન ચઢાવવું.
ઓમ મહાવિષ્ણુવેનમઃ । અક્ષતાન્ સમર્પયામિ ॥

આ મંત્ર બણી ઘોચેલા ચોખા ચઢાવવા.
ઓમ મહાવિષ્ણુવેનમઃ ઋતુકાલોદ્ભવ પુષ્પાણિ
સમર્પયામિ ॥

(૨૯)

આ મંત્રથી શ્રી વિષ્ણુને ફુલ તુળથી ચઢાવવાં.

ઓમ મહાવિષ્ણુવેનમઃ । શૌભાગ્ય દ્રવ્યં સમર્પયામિ ॥

આ મંત્ર બચ્ચીને ગમ્મીલ શુભાલ સિંદુર હળદર ચઢાવવાં.

ઓમ મહાવિષ્ણુવેનમઃ । ધૂપમાધૂપર્યામિ ॥

આ મંત્ર બચ્ચીને અગરબત્તીનો ધુપ કરવો.

ઓમ મહાવિષ્ણુવેનમઃ । દીપદર્શયામિ ॥

આ મંત્રથી ધીનો દીવો કરવો.

ઓમ મહાવિષ્ણુવેનમઃ નૈવેદ્યસમર્પયામિ ॥

આ મંત્ર બચ્ચીને શાકર વિગેરેનું નૈવેદ્ય ધરાવવું.

ઓમ મહાવિષ્ણુવેનમઃ । મુખવાસાર્થે કૃણતાંમુલં
સમર્પયામિ ॥

આ મંત્ર બચ્ચીને પાન સોપારી એલચી લવીંગ વિગેરેથી પાનનું
ખીડું કરી ધરાવવું.

ઓમ મહાવિષ્ણુવેનમઃ હિરણ્યગર્ભ દક્ષિણાંસમર્પયામિ

આ મંત્રથી વિષ્ણુની આગળ દક્ષિણા મુકવી.

ઓમ મહાવિષ્ણુવેનમઃ નિરાનજનિં સમર્પયામિ ॥

આ મંત્ર બચ્ચીને કપુરથી આરતિ ઉતારવી.

ઓમ મહાવિષ્ણુવેનમઃ પ્રદક્ષિણાં સમર્પયામિ ॥

આ મંત્રથી વિષ્ણુની પ્રદક્ષિણા કરવી.

ઓમ મહાવિષ્ણુવેનમઃ મંત્રપુષ્પામૃજલિં સમર્પયામિ ॥

આ મંત્રથી પુષ્પ તુળથી ચઢાવવાં.

ઓમ મહાવિષ્ણુવેનમઃ પ્રાર્થનાંસમર્પયામિ ॥

આ મંત્રથી ભગવાનની સ્તુતિ કરવી.

અમુકમાસે અમુકપક્ષે અમુકતિથૌ અમુકવાસરે
અને નન્યુત્તનયજ્ઞોપવીત ધારણાર્થે મહાવિષ્ણુ શોડષો-
પચાર પૂજનકૃતેન શ્રી મહાવિષ્ણુપ્રિયંતામ્ ॥

અથ યજ્ઞોપવીત ધારણુ વિધિ.

હસ્તમાં જળ લઈ સંકલ્પ કરવો તેનો મંત્ર.

અત્રાઘ મહામાંગલ્ય પ્રદે અમુકમાસે અમુકપક્ષે
અમુકતિથૌ અમુકવાસરે મમ શ્રીતસ્માર્ત કર્માનુષ્ઠાન
સિદ્ધિયર્થં ન્યુત્તન યજ્ઞોપવીત ધારણુમહં કરિષ્યે ॥

એ મંત્ર બોલીને જળ નીચે મૂકવું. પછી જનોઘ જગથી શુદ્ધ
કરીને કેશર-કંકુથી રંગી પોતાના હસ્તમાં લઈ દશ ગાયત્રી મંત્ર વડે
જળનું અભિમંત્રણ કરી (જળ છાંટવું) તે ઐતી રીતે કે અંતે હાથનાં
અંગુઠામાં લઈને જમણા હસ્તથી ડાબા હસ્તમાં રાખેલા જનોઘને જળ
છાંટવું, પછી જનોઘના નવ તાંતુને વિષે નવ દેવોનું આવાહન કરવું.
તેના મંત્ર નીચે પ્રમાણે.

૧. ૐ ઐકારં પ્રથમ તંતૌ ન્યસામિ ।

૨. , અગ્નિં દ્વિતીય તંતૌ ન્યસામિ ।

(૩૬)

૩ ,, નાગાન્ તૃતીય તંતૌ ન્યસામિ ।

૪ ,, સોમં ચતુર્થ તંતૌ ન્યસામિ ।

૫ ,, પિતૃન્ પંચમ તંતૌ ન્યસામિ ।

૬ ,, પ્રજાપતિં ષષ્ઠ તંતૌ ન્યસામિ ।

૭ ,, વાયું સપ્તમ તંતૌ ન્યસામિ ।

૮ ,, સૂર્ય અષ્ટમ તંતૌ ન્યસામિ ।

૯ ,, વિશ્વાન્ દેવાન્ નવમ તંતૌ ન્યસામિ ।

આ નવ મંત્ર વડે નવતંતુમાં નવ દેવાને ધારણ કરીને પછી
અંથીને વિષે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ ને રુદ્રનું આવાહન કરીને તેમને નીચે
પ્રમાણે મંત્ર બોલવા.

ઓમ બ્રહ્માણં ન્યસામિ. ઓમ વિષ્ણુ ન્યસામિ, ઓમ
રુદ્રં ન્યસામિ ।

એ મંત્ર બોલીને પછી બંને હાથના અંગુઠા તર્જની તથા મધ્ય-
માં કનિકા વચ્ચે જતોઈ રાખી, બંને હાથ ઉઘા કરી, તે
શ્રી સૂર્યને દેખાડવી, પછી નીચેના મંત્ર બોલવા.

ઓમ યજ્ઞોપવીતં પરમં પવિત્રં,

પ્રજાપતર્યેત્સહજં પુરસ્તાત્ ।

આયુષ્ય મઝ્યં પ્રતિ મુચ્ય શુભ્રં ।

યજ્ઞોપવીતં ભક્ષમસ્તુ તેજઃ ॥ ૧ ॥

ઓમ યજ્ઞોપવીતમસિ યજ્ઞસ્ય ત્વા યજ્ઞોપવીતેનો
પતહ્યામિ ॥ ૨ ॥

આ મંત્રો બધી રહીને ખંને હાથ નીચા કરી, ડાબા ખભાપર ડાબા હાથ દ્વારા તે ધારણ કરવું. અહરથ હોય તેણે તેવીજ રીતે આચમન પ્રાણાયામ કરી ઉપરના ધારણ કરવાના મંત્ર બધી ખીજ ધારણ કરવી. પછી જુની જનોઇને નીચેનો મંત્ર બધીને કહાડી નાંખવી.

ૐ સમુદ્રં ગમ્છ રવાહા એ મંત્ર બોલીને અથવા
એતાવદ્દિન પર્યન્તં, બ્રહ્મત્વં ધારિતંભયા ॥
જીર્ણવાત્ત્વત્પરિ ત્યાગૌ, ગમ્છસૂત્રયથા સુખમ્ ॥
એ મંત્ર બધીને શિરોમાર્ગથી કાઠી નાંખવી.

અનેન ન્યુતન યજ્ઞોપવીત ધારણાર્થે કૃતેન યથા
શક્તિ ગાયત્રીજપ કર્મણા ॥ શ્રી સવિતા દેવતા પ્રીયતાં
નમમ ॥

આ મંત્રથી સૂર્ય ભગવાનને નમસ્કાર કરવો.

ઇતિ યજ્ઞોપવીત ધારણ વિધિ.

યજ્ઞ હોમ કરવાની વિધિ.

પ્રથમ વેદી બનાવવી. તે એવી રીતે કે ચોવીસ આંગળ નીચેનો ભાગ તેની ત્રણ પરિધિઓ બનાવવી. તેમાં પ્રથમની બે આંગળની ને તેના ઉપરની ત્રણ આંગળની ને તેના ઉપરની ચાર આંગળની કરવી એવી રીતે. સમચોરસ વેદી કરવી. હસ્ત પ્રમાણમાં ને તેને

રંગોળી કરવી તેમાં પ્રથમની પરિધિ જે એ આંગળની તેને ઘોળો રંગ તે વચમાંની તો લાલને છેલ્લી ઉપરનાને કાળો પણ તે શુશોભિત થવાને માટે ચહાય તે રંગ પુરીને કરવી, પણ પ્રધાન્ય તે રંગ રાખવા તે વેદીને શુદ્ધ કરવી.

**અથાતો ગૃહ્ય સ્થાલીપાદાનાં કર્મ દર્ભે પરિસમુહ્ય
ગોમયેનોપલીપ્યશ્રુત્રેણો દ્વીખ્ય અનામિદ્ગુલેનો ધૃત્ય**

આ મંત્ર બણીને દર્ભની ત્રણ શળીઓથી જળવેદીને છાંટવું. ત્યાર પછી અગ્નિમુખ સમાધાય આ મંત્રથી અગ્નિ પધરાવવો તે વેદીથી દક્ષિણ દિશામાં બ્રહ્મદેવ (ત્રણ)નું સ્થાપન કરવું. તેનો મંત્ર દક્ષિણ તો બ્રહ્માસનં યાવત્ કર્મ સમાપ્યતે તાવત્વં બ્રહ્માભવ ત્યાર પછી વેદીથી ઉત્તર દિશામાં ઉત્તરતો પ્રણિતાસનં યાવત્ કર્મ સમાપ્યતે તાવત્વં પ્રણિતાભવ આ મંત્ર બણીને એ પાણીના કોડીઆં મુકવાં તે ત્યાર પછી ધગ્મથી અગ્નિ કાંસાના વાસણમાં કાસાના વાસણથી સંપુટ કરી લાવવો અગર કપુરથી ધીના દાવેથી મળગાવી પ્રગટ કરવો તે ત્યાર પછી નીચેના મંત્રથી અગ્નિનું આવાહન કરવું.

**ઓમ ચત્વારિ શૃંગાત્રયોઅસ્ય પાદાદ્દેશી યં સપ્ત
હસ્તા સો અસ્યાત્રિધાબદ્ધા વૃષભો રાખીતિ મહોદેવો
મર્ત્યાં આવિવેશ ॥**

આ મંત્રથી અગ્નિદેવનું આવાહન કર્યા પછી

ઓમ તત્વા સત્યેન પરિષિવામિ ।

આ મંત્રથી ત્રણવાર દર્ભની શળીઓથી પાણી છાંટવું ત્યાર પછી નીચેના મંત્રથી ચાર ધીની આહુતિ આપવી.

ૐ અગ્નયે સ્વાહા । ઇદમગ્નયેનમમ ।

,, પ્રજપતયે સ્વાહા । ઇદમ પ્રજપતયેનમમ ।

,, સોમાય સ્વાહા । ઇદમ સોમાય નમમ ।

,, ઇન્દ્રાયસ્વાહા । ઇદમ ઇન્દ્રાય નમમ ।

ત્યાર પછી અગ્નિનું ગંધ, પુષ્પ, અક્ષત, સાકરથી પુજન કરવું ત્યાર પછી નીચેના મંત્રથી હવન શરૂ કરવો. તેમાં ચાર માણસ બેસારવા એકને ધી હોમવા ને બીજાને જવ તલ ત્રીજાને સમિધ ચોથાને હુત દ્રવ્ય (ચોખા, દુધ, ખાંડ, મેવો વગેરે)થી નીચેના મંત્ર આચાર્યે બચ્ચી સ્વાહા કહી હોમવા.

ઓમ્ અગ્નયે પવમાનાય સ્વાહા ॥ ઇદમગ્નયે પવ-
માનાય । ઇદમ્ મમ ॥ ૧ ॥

ઓમ્ અગ્નયે પાવકાય સ્વાહા ॥ ઇદમગ્નયે પાવ-
કાય ઇદમ્ મમ ॥ ૨ ॥

ઓમ્ અગ્નયે શુચયે સ્વાહા ॥ ઇદમગ્નયે શુચયે ।
ઇદમ્ મમ ॥ ઓમ્ અદિત્યે સ્વાહા ॥ ઇદમદિત્યે ઇદમ્-
મમ ॥ ૪ ॥ ઓમ્ પ્રજપતયે સ્વાહા ॥ ઇદમ પ્રજપતયે ।
ઇદમ્ મમ ॥ ૫ ॥ ઓમ્ યદસ્ય કર્મણોઽત્યરીરિચં યદ્વા
ન્યૂનમિ હાકરમ્ । અગ્નિષ્ટિષ્ઠકૃદ્વિધાત્સર્વે સ્વિષ્ટં
સુહુતંકરોતુમે । અગ્નયે સ્વિષ્ટકૃતે સુહુત હુતે સર્વ
પ્રાયશ્ચિત્તા હુતીનાં કામાનાં સમર્થયિત્રે સર્વાન્નઃ કામા-

સમર્થય સ્વાહા ॥ ઇદમગ્નયે સ્વિષ્ટ કૃત ॥ ઇદન્નમમ ॥ ૬ ॥

ઓમ ભૂરગ્નયે સ્વાહા ॥ ઇદમગ્નયે ॥ ઇદન્નમમ ॥ ૧ ॥

,, ભુવર્વાયવે સ્વાહા ॥ ઇદંવાયવ ઇદન્નમમ ॥ ૨ ॥

,, સ્વરાદિત્યાય સ્વાહા ॥ ઇદમાદિત્યાય ઇદન્નમમ ॥ ૩ ॥

,, અગ્નિ વાય્વાદિત્યેભ્યઃ પ્રાણાપાન વ્યાનેભ્યઃ
સ્વાહા ॥ ઇદમગ્નિ વાય્વાદિત્યેભ્યઃ પ્રાણાપાનવ્યાનેભ્યઃ
ઇદન્નમમ ॥ ૪ ॥

ઓમ અયાસ્યગ્નેર્વષટ્ કૃતંયસર્મણોડત્યરીરિય
દેવાગાત્ર નિદઃ સ્વાહા ॥ ઇદં દેવેભ્યો ગાત્રવિદ્ભ્યઃ ॥
ઇદન્નમમ ॥ ૧ ॥

ઓમ પ્રજપતયે સ્વાહા ॥ ઇકં પ્રજપતયે ॥ ઇદન્નમમા ૨

ત્રિગેરે બણા મત્ર છે પણ આદત્તા મંત્રથી હોમ કરવો. તે
ત્યાર પછી ગાયત્રી મંત્રથી ૧૦૮ આહુતિ આપવી ત્યાર પછી બાકી
રહેલો જે હુત દ્રવ્ય નીચેના મંત્રથી હોમવો.

,, સર્વે વૈ પૂણ્ય ૨ સ્વાહા ૐ અગ્નયે શ્રષ્ટકૃતે નમઃસ્વાહા

એ મંત્ર બણી બાકી રહેલુ જે હુત તે એકીવારે હોમી દેવું.
ત્યાર પછી દશહિકપાળનું પૂજન કરવું તેના મંત્ર.

પૂર્વે ઇન્દ્રાયનમઃ ॥ ભોઇન્દ્ર શાન્તિકર્તા પુષ્ટિકર્તા
વૃષ્ટિ કર્તા વૃદ્ધિકર્તાભવેયુઃ ઇદમ સહયંદનં ચ પુષ્પં.

એ પુજા કરવી—ચંદન પુષ્પ અક્ષતથી.

મો અગ્નેશાન્તિ કર્તા પુષ્ટિ કર્તા વૃદ્ધિ કર્તા ભવેયુઃ ॥

આ મંત્રથી અગ્નિ ખુણામાં અગ્નિ દેવનું ચંદન પુષ્પ અક્ષતથી પૂજા કરવી.

દક્ષિણેભોયમ શાન્તિકર્તા નિર્વિદ્ન કર્તા ભવેયુઃ ॥

ચંદન પુષ્પ અક્ષતથી દક્ષિણ દિશાએ યમનું પૂજન કરવું.

ઋત્યે ભોરાક્ષસપતે શાન્તિ ક૦ નિર્વિદ્ન કર્તા ભવેયુઃ

આ મંત્રથી નૈરઋ દિશાએ રાક્ષસ પતિનું પૂજન કરવું.

ભો વરુણ શાન્તિક૦

આ મંત્ર ભણી પશ્ચિમ દિશામાં ગંધાક્ષત પુષ્પથી વરુણ દેવની પૂજા કરવી.

ભો વાયુશાન્તિ૦

આ મંત્રથી વાવ્ય ખુણે વાયુ દેવનું ગંધાક્ષત પુષ્પથી પૂજન કરવું.

ભો કુબેર શાન્તિ૦

આ મંત્રથી ઉત્તર દિશાએ કુબેર દેવની પૂજા કરવી.

ભો મહારુદ્ર શાન્તિ૦

આ મંત્રથી મધ્યમ ખુણે મહારુદ્રનું પૂજન કરવું.

ભો બ્રહ્માન્તર્યામી૦

આ મંત્રથી ઉર્ધ્વ દિશાએ બ્રહ્માદેવનું પૂજન કરવું.

ભો નાગશાન્તિ૦

આ મંત્રથી પાતાળે નાગદેવનું પૂજન કરવું. આ પ્રમાણે દશ દિગપાળનું પૂજન કર્યા બાદ આવાહન કરેલા દેવતાઓને માટે મહા નૈવેદ્ય કરવું તેનો મંત્ર.

ઓમ પ્રાણાય સ્વાહા । ઓમ અપાનાય સ્વાહા ।
 ઓમ વ્યાનાય સ્વાહા । ઓમ સમાનાય સ્વાહા ।
 ઓમ ઉદાનાય સ્વાહા । મધ્યે પાનીયમ ઉત્તરે હસ્ત
 પ્રક્ષાલનમ મુખવાસાયે પુગી ક્ષણતાંબુલ સમર્પયામિ ॥

આ મંત્રથી નૈવેદ્ય કર્યા પછી મે અંજલિ જળ આચમન અર્થે
 આપી પાન ઝોવારીનું બીકું મુકવું ને ત્યાર પછી દક્ષિણા મુકવી.

હિરણ્ય ગર્ભ ગર્ભસ્ય હેમ બીજ વિભાવસો
 અનંત પુન્ય ક્ષણદમ મતિ શાન્તિ પ્રચચ્છમે

એ મંત્રથી દેવને દક્ષિણા મુકી અને કપુરથી તથા ધીની દીવેટ-
 થી આરતિ કરવી તેનો મંત્ર.

કર્પુરગૌરં કરુણાવતારં સંસારસાર ભુજમેન્દ્રહારં ।
 સદાવંસતં હૃદયાર્વંદે ભવભવાનિ સહિતનન્દમ્ ॥

આ મંત્રથી આરતિ કિતારી જળનું પ્રેક્ષણ કરી; દેવને આરતિ
 આપ્યા પછી પોતે લઈ બીજાઓને આપવી ત્યાર પછી પ્રદક્ષિણા
 કરવી તેનો મંત્ર.

પાપોહં પાપકર્મોહં પાપાત્મા પાપસાભવ । ત્રાહિ-
 મામં પુડરીકાક્ષં સર્વપા ॥ હરોહરિ ॥

આ મંત્રથી પ્રદક્ષિણા કરવી ને ત્યાર પછી સ્તુતિ કરવી તેનો મંત્ર
 ત્વમેવમાતાય પિતાત્વમેવ ત્વમેવ બંધુચ શાખા-
 ત્વમેવ ત્વમેવ વિદ્યાદ્રવિણુત્વમેવ । ત્વમેવ સર્વ
 મમદેવ દેવ । અન્યથા શરણું નાસ્તિ ત્વમેવ શરણુ-

મમ । તસ્માત કારણ્ય ભાવેન રક્ષત્વં પરમેશ્વર
આવાહનં જનામિ નજનામિ વિસર્જનં । પૂજાર્યોમ
નૈવજનામિ ત્વંમતિ પરમેશ્વર.

દ્રાએન વાચા મનસેન્દ્રિયર્વા, બુધ્યાત્મનાવા પ્રકૃતિ
સ્વભાવાત । કરોમિય સર્જણં પરસમૈ । નારાયણા
યેતિ સમર્પયામિ. ઇતિ પ્રાર્થના.

સંકલ્પ

અનેનં ન્યુતન યજ્ઞોપવીત ધારણ કર્મણ્યૌ યથા-
શક્ત્યા મિહીતોપચારે દેય બ્રાહ્મણ સન્નિધૌ પૂજન
અર્ચન કૃતસ્ત્રિને સર્વે પરિપૂર્ણતા મસ્તુ.

એ સંકલ્પ કરી જળ મુખી દેવનું વિસર્જન કરવું.

ગમ્છ ગમ્છ સુર શ્રષ્ઠ સ્વસ્થાન પરમેશ્વર । યત્ર
બ્રહ્મા હયો દેવા તત્ર ગમ્છ હુતાસન.

આ યત્રથી અગ્નિનારાયણને વિસર્જન કરવા પછી વિષ્ણુવાદિ
આવા દિત દેવોને વિસર્જન કરવાનો મંત્ર.

આન્તુ દેવ ગણા સર્વે પૂજમાદાય પાર્થિવ ઇષ્ટ-
સ્કામ સ્મરત નિત્યં પુનરાગ મનાયચ.

આ ભણીને ચોખ્ખાથી વધાવવા તે આચાર્યનું પૂજન કરવું યથા-

શક્તિ દાન આપતું ત્યાર પછી આચાર્યોએ આશિર્વાદ દેવો નીચેનાં મંત્રથી.

સ્વસ્તિનાઈન્દ્રો વૃદ્ધશ્રવાઃ સ્વસ્તિનાપૂરુષા વિશ્વ-
વેદાઃ । સ્વસ્તિ રક્ષા આરિષ્ટાનેમિઃ સ્વસ્તિનો બ્રહ્-
સ્પતિર્દધાતુ મંત્રીથી સક્ષણાસન્તુ ॥ સન્તુપૂર્ણા મનો-
રથા । શત્રુણાં બુદ્ધિનાશોસ્તુ મિત્રાણા મુહ્યસ્તવ
ધાન્યં ધનં પશુ પુત્ર લાભં શત્રુ સંવત્સરં દિવ્યં
માયુરસ્તુ ॥ ઇત્યન્નમ ॥

આભાર.

આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવામાં નીચેના માણસોએ આર્થિક મદદ કરી છે. જેથી એઓશ્રીનાં નામ આભારપૂર્વક જાહેર કર્યાં છે. તે વાંચી બીજામાઘએ પણ તેનું અનુકરણ કરી રહે તે આત્મ રાખવા યોગ્ય સહાય કરશે.

૩. ૧૦	પંચાલ જોડાલાલ હરજીવન મીસ્ત્રી	પેશાપુરના
૫	„ જીણાભાઈ ભાઈચંદર	નડીયાદના
૫	„ તુલસીદાસ હિરાચંદ	સરદર
૫	„ રણકોડભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	દહેગામ
૨	„ કિશોરચંદ મનોરદાસ	પાંનસરના
૨	„ માધવલાલ ગોપાળ	વામઝના
૨	„ અમથારામ લક્ષ્મીભાઈ	હેણાહોડાના

૨	”	મોહનલાલ ખેચરદાસ	”
૨	”	ધનાભાઈ મોહનલાલ	બુડામણ
૨	”	ઉમીયાશંકર હેમચંદ	ખેરવાના
૨	”	મગનલાલ રાયચંદ	કીચોલના
૨	”	અંબારામ વલ્લભરામ	દેવરાસણ
૨	”	રણછોડલાલ રાયચંદ	માડવીનીપોળમાં
૧	”	કાળીદાસ શંભુપ્રસાદ	પાંનસરના
૧	”	નારણલાલ મોતીલાલ	કેરીયા વાસણા
૧	”	શીવરામ તુલસીદાસ	ગોઝારીયા
૧	”	હનાલાલ નાગરદાસ	વહેલાલ
૧	”	ખેમચંદ જોડાલાલ	માણેકપર
૧	”	અંબારામ ભાયચંદ	ગંધેજ
૧	”	સોમશ્વર ભગવાનદાસ	બાવળા
૧	”	મનસુખરામ કાળીદાસ	અંબોડ
૧	”	મોતીલાલ પુંજભાઈ	માણસા
૧	”	ચેલાભાઈ અંબારામ	એ દરોડા
૧	”	દલસુખરામ જોડારામ	પાલ્લજ
૧	”	સોમશ્વર શંકરલાલ	છેંપડી
૧	”	મોહનલાલ ખોડીદાસ	એંદરોડા
૧	”	નાથાલાલ છગનલાલ	લેંચ
૧	”	ખેચરદાસ છગનલાલ	લોંચણજ
૧	”	મોહનલાલ ગોવિંદરામ	ચાણુસમાપાસે જાખાના

**“ શ્રી મનુપંચાલ આલેખ સમાજ ” માં નીચે
જણાવેલાં પુસ્તકો મળશે.**

૧	ત્રિશ્વકર્મા અને તેના વંશજો	...	... ૦-૮-૦
૨	પંચાલ આલેખ ધર્મ પ્રકાશ	...	... ૦-૩-૦
૩	પંચાલ આલેખ નિર્ણય ...	...	... ૦-૩-૦
૪	પંચાલ આલેખ સિદ્ધાન્ત ...	...	... ૦-૨-૦
૫	પંચાલ—પ્રમાણ ..	...	... ૦-૪-૦
૬	યજ્ઞોપવિત ધારણ વિધિ ...	...	... ૦-૨-૬
૭	પંચાલ આલેખોત્પત્તિ વર્ણન	...	... ૦-૨-૦
૮	પંચાલોદ્ધાર ભજન માળા	...	... ૦-૧-૩
૯	મુખમાસિત પંચાલ આલેખ	...	... ૦-૧-૦
૧૦	વૈદિક સંધ્યા વિધિ ...	...	... ૦-૧-૦

ડેકાણું—દરિયાપુર ચકલામાં
વિશ્વેશ્વર પંચાલની વાડીમાં—અમદાવાદ.

ૐ

મુસલમાની મોતીની બનાવટમાં પ્રસિદ્ધી પામેલા

પંચાલ જીજ્ઞાસુ ભાઈશંકર.

(નવીયાદવાળા)

ડેકાણું, આરંગીયા ચકલા બદોચેળમાં

અમદાવાદ.

ધર્મ જ્ઞાસુઓને ખાસ જરૂરનું
ખરા સ્વધર્માભિમાની પંચાલ બંધુઓના લાભાર્થે બહાર પડે

દ્વિમાસિક “ પંચાલ પ્રબોધ ”

આ માસિકમાં એવા લેખો નથી આવવાના કે જે એકવાર વાંચવાથી નદામા થઈ પડે; પણ સાંતમાં પંચાલ ધર્મની થયેલી અવનતિનું પુનઃસ્થાન કરી પ્રકાશ કરવામાં પ્રાધાન્ય અને હુન્નર-કળા, સાંસારિક તેમજ કર્મકાંડ આદિ વિષયોનું વિવેચન કરવામાં તેમજ પંચાલ બંધુઓને પ્રબોધ આપવામાં કુશળતા ધરાવનાર અને જેમાં વેદ, ઉપનિષદ તથા શિષ્યશાસ્ત્ર આદિ આર્ય-ઋષિ પ્રણિત ગ્રંથોનું લખાણ આપવામાં આવશે, તથા દેશી કારીગરી સંબંધી વિસ્તારપૂર્વક અને જાણવા જેવી જાગતો લખાશે માટે અહીં થતા ઇચ્છનાર સુદ બંધુઓએ નીચેના નિરનામે નામ નોંધાવવાં કારણ કે થોડાજ વખતમાં બહાર પડનાર છે. વાર્ષિક લવાજમ રૂપાલ ખર્ચ સાથે રૂ. ૨-૪-૦ વર્ષના પ્રારંભમાં લેવામાં આવશે.

લેખો:—‘ પંચાલ પ્રબોધ ’ કાર્ય મંદિર
ડબ્બરવાડા, અમદાવાદ.

આ પુસ્તક નીચેના ઠેકાણેથી મળશે.

- ૧ પ્રસિદ્ધ કર્તાના ત્યાંથી મળશે, આ સિવાય પંચાલ ધર્મનાં બીજા પુસ્તકો પણ મળશે.
- ૨ પંચાલ ક્ષેત્રશંકર રણુડોડમાઈ ચર્મા. ઠેકાણું હરીયાપુર ડબ્બરવાડા અમદાવાદ
- ૩ પંચાલ ઉમીયાશંકર હેમચંદ. છુલ્હાસવાડે રૂપાલાના ડેલામાં, અમદાવાદ
- ૪ પંચાલ લક્ષ્મીશંકર રાયચંદ ઠેકાણું. અંશદી મહોલ્લા, સાંખુખાડ, મુ. પાટણ

